

Iparpolitika Közép-Európában – geopolitikai lehetőségek a rendszerváltozás tanulságainak tükrében

Kerekasztal-beszélgetés Artner Annamária professzossal,
Gracjan Cimek professzossal, Dragana Mitrovic professzossal,
Bruno Drweski professzossal és Kovács Eszterrel

DOI: 10.14267/VILPOL2024.02.01

Az iparpolitika formálásában és az ezt megalapozó elméleti megközelítésekben a neoliberais gondolkodásmód egyre inkább háttérbe kerül, miközben a közép-európai országok fontos, az iparpolitikát és a hosszú távú gazdaságpolitikát érintő fordulat előtt állnak.

Hozzájárulva a globális folyamatok és benne régióink, a V4, a Baltikum és a Nyugat-Balkán térségében zajló folyamatok feltárásához, valamint a jelenlegi kihívásoknak megfelelő elméleti háttér bemutatásához, a Köz-Gazdaság Folyóirat 2023 novemberében egy iparpolitikai kerekasztal-beszélgetést rendezett a közép-európai régió neves szakértőivel.

Az alábbi írás ennek a beszélgetésnek az egyszerűsített leiratát tartalmazza.

Kulcsszavak: iparpolitika, újraiparosítás, Kína, Közép-Európa

Világpolitika és Közgazdaságtan: Köszönöm szépen, hogy elfogadták meghívásunkat a Magyar Közgazdasági Társaság Fejlesztésgazdaságtani Szakosztályának ülésére, és engedjék meg, hogy először is röviden bemutassam beszélgetőtársainkat:

Artner Annamária, a Milton Friedman Egyetem politikai közgazdaságtan professzora, a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézetének tudományos főmunkatársa;

Gracjan Cimek, a lengyel Nava Akadémia politológia és nemzetközi kapcsolatok területének oktatója és kutatója;

Dragana Mitrovic, a Belgrádi Egyetem Politikai Tudományok Karának Ázsia Tanulmányok Központjának professzora és vezetője, valamint a belgrádi Ázsia Tanulmányok Intézetének alapítója és igazgatója;

Bruno Drweski, történész és politológus docent, a párizsi Keleti Nyelvek és Civilizációk Nemzeti Intézete (INALCO) lengyel szekciójának igazgatója.;

Kovács Eszter, a Magyar Nemzeti Bank közgazdász kutató munkatársa, aki sajnos betegség miatt nem tudott csatlakozni a beszélgetéshez, ugyanakkor a beszélgetés kérdéseire írásos úton eljuttatta gondolatait.

Magam Trautmann László vagyok, a Neumann János Egyetem docense, a Magyar Közgazdasági Társaság Fejlődésgazdaságtani Szakosztályának elnöke. Mai találkozásunk menetrendje két részből áll, először felkérném Artner Annamária professzor asszonyt, hogy mondjon néhány szót bevezetésként e témáról, majd meghívott vendégeinkkel egy közös beszélgetés keretében körüljáránk az iparosításhoz kapcsolódó legaktuálisabb szakpolitikai és tudományos megközelítéseket.

Artner Annamária: Köszönöm szépen a meghívást. Először is, általános megjegyzésként szeretném hangsúlyozni, hogy minden gazdaságpolitika és iparpolitika jellegét egyfelől a társadalom és a kormány jellege és osztálytartalma, másodsorban pedig az országnak a globális rendben elfoglalt helye határozza meg. Véleményem szerint az ipar- és gazdaságpolitikákat közelítőleg két pólus köré sorolhatjuk: szuverenista-populáris vagy népszerűbarát politikák és komprádor-elitista politikák. Természetesen e megközelítések keverékei is létezhetnek.

A szuverenista, lakosság-központúbb megközelítés a nemzet hosszú távú érdekeit helyezi előtérbe, a lakosság szükségleteinek kielégítésére és a nemzetbiztonságot növelő iparágak stratégiai fejlesztésére összpontosít. Ez a megközelítés jelentős befektetéseket igényel a technológia fejlesztésébe, és csak egy olyan szuverén országban bontakozhat ki igazán, amely kölcsönösen előnyös nemzetközi együttműködésekben vesz részt.

A komprádor-elitista gazdaságpolitikai szemlélet a nyereségszerzést és a versenyképességet tekinti a legfőbb célnak, és elfogadja az ország alávetett helyzetét a globális gazdasági rendben. Ez jellemzően olyan politikákat eredményez, amelyek a 'versenyképes környezetet' helyezik előtérbe, amelyet alacsony bérek, mérsékelt vállalati adók, valamint a beruházások és a pénzügyek liberalizálása jellemeznek.

Ha visszatekintünk a történelemre, az 1945 előtti gazdasági fejlődés némileg könnyebb volt, mivel a transznacionális vállalatok hálózatai még nem voltak kiterjedtek. Ugyanakkor 1945 és 1989 között, a közép- és kelet-európai szocialista orientáció idején az iparpolitika jelentős szerepet játszott a társadalmi-gazdasági fejlődésben. Ezt az időszakot a lakosság szükségleteinek kielégítését célzó, tervezett iparosítás, a kelet-európai országok közötti összehangolt erőfeszítések, valamint az állami hatalomra és erőforrásokra való támaszkodás jellemezte.

1989 után a közép- és kelet-európai gazdaságok gyorsan integrálódtak a nyugat-európai kapitalista gazdaságokba, ami kettős és függő gazdaságot eredményezett, a nyugatihoz képest tartósan alacsony bérekkel. Mindazonáltal a jelenlegi, a multipolaritás felé elmozduló globális helyzet lehetőséget kínál a közép- és kelet-európai félperifériás államok számára, hogy a változó világrendben elmozduljanak ebből a helyzetből.

Rátérve a magyar iparpolitikára, amely nagymértékben támaszkodik a külföldi működőtőke- befektetésekre (FDI) és az uniós irányelveknek való megfelelésre, jóllehet vannak kísérletek a hazai erőforrások és a technológiai fejlődés fontosságának hangsúlyozására, a politika összességében a külföldi beruházói érdekek kiszolgálása felé hajlik. Ennek eredményeként a hazai kis- és középvállalkozások gyakran a nagyobb külföldi vállalatok alvállalkozóiként tudnak csak boldogulni.

E kihívások fényében egy jövőorientált közép- és kelet-európai iparpolitikához a következő ajánlásokat javaslom:

Kiegyensúlyozott stratégia, amely kifelé és befelé irányuló stratégiák kombinációjaként áll elő, és amely a belföldi szükségleteket és a lakosság hosszú távú érdekeit helyezi előtérbe.

Csökcentett függőség kialakítása: A nyugati iparágaktól való függőség csökkentése, valamint a hazai innováció és termelés ösztönzése.

Technológiatranszfer: Közös vállalati politikák végrehajtása a külföldi működőtőke- befektetésekből származó technológiatranszfer kikényszerítése érdekében.

Önellátás fokozása: A kulcsfontosságú ágazatok, például a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és az energiaipar újjáépítése és védelme az alapvető termékek önellátásának elérése érdekében.

A gyártás újjáélesztése: A feldolgozóipar újjáélesztésének és védelmének támogatása helyi szakértelemmel és tapasztalattal.

Beruházás az információs kommunikációs technológiába (IKT) és a szoftveripar fejlesztésébe a képzett munkaerő alkalmazása, mozgósítása és az oktatás javítása érdekében.

Nemzetközi együttműködés: a nemzetközi kapcsolatok diverzifikálása érdekében részvétel a nem európai, Globális Dél országokkal és vállalatokkal folytatott, mindenki számára előnyös nemzetközi együttműködésekben.

Fokozott állami tulajdon: Az állami tulajdon növelése a stratégiai ágazatokban a gazdasági szuverenitás megerősítése érdekében.

Vállalkozások közötti hálózatépítés: A közép- és kelet-európai országok vállalatai közötti hálózatépítés és klaszterek kialakításának támogatása az együttműködés és a versenyképesség előmozdítása érdekében.

Ezen iránymutatások célja egy rugalmas és önellátó ipari bázis létrehozása, amely egyúttal elősegíti a nemzetközi együttműködést és az innovációt egyaránt. Ez volt tehát az első előadás, köszönöm a figyelmet és kérem, hogy osszák meg gondolataikat és észrevételeiket ezekkel a javaslatokkal kapcsolatban.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Én is köszönöm, hogy Artner Annamária professzor aszszony megosztotta az iparpolitikához kapcsolódó gondolatait. Az első kérdésem az, hogy látnak-e valamilyen egyértelmű iparpolitikai irányt a régióban? A technológiai fejlesztéseket jellemzően a nyugati multinacionális vállalatok irányították és az Európai Unió szabályozása keretezte. Ez a korszak a végéhez közeledik és minden kormány, fejlett és fejletlen egyaránt, iparpolitikai koncepciókat dolgozott ki. A régió kormányai felzárkóztak-e vagy tettek-e irányváltásokat ebben az értelemben?

Dragana Mitrovic: Az ipari stratégiák és politikák megvitatásakor elengedhetetlen, hogy azokat a történelmi narratívák, hagyományok és geopolitikai realitások kontextusába helyezzük. Annamária, nagyra becsült kollégánk találóan hangsúlyozta az ilyen kontextualizálás szükségességét. A demokráciapárti új államok megalakulását követően Közép- és Kelet-Európában az volt az uralkodó feltételezés, hogy ezek a nemzetek szabad piacgazdaságot és többpárti politikai rendszereket fognak elfogadni. Három évtizeddel később azonban nyilvánvaló, hogy ezek az országok Németország gazdasági szatellitjeivé váltak.

Az ukrajnai háború kitörése előtt Németország gazdasági és ipari dominanciája a régióban folyamatosan nőtt. Ez a dominancia tükröződött abban, hogy a régió nagymértékben támaszkodott a német gazdasági gépezetre és a külföldi munkavállalók beáramlására, ami inkább a gazdasági szükségszerűség következménye volt, mint az emberi jogok vagy a humanitáriusság iránti valódi aggodalomé. A migrációs válság, amely geopolitikai dinamikában gyökerezik, tovább hangsúlyozta ennek a valóságát.

A közelmúlt eseményei, különösen az ukrajnai háború azonban megzavarták a kialakult gazdasági rendet. Ez a zavar pedig mind az iparpolitikák, mind a térségen belüli szövetségek átértékelésére késztet. Emellett az iparpolitikára vonatkozó brüsszeli normák és előírások, beleértve az éghajlatváltozásra adott válaszokat is, egyre nagyobb befolyással bírnak. Ezek a normák azonban gyakran figyelmen kívül hagyják a nemzeti érdekeket és hagyományokat, és időnként olyan erőteljes intézkedéseket fogadnak el, amelyek a független vállalkozói tevékenységet sértik.

Ráadásul az, hogy az Európai Unió konkrét normákat és szabványokat ír elő a tagállamok számára, beleértve az olyan feltörekvő országokat is, mint Szerbia, tovább korlátozza az országok önállóságát iparpolitikájuk kialakításában. Ezt példázzák a Szerbiával folytatott tárgyalások, ahol az ipari stratégia a középpontban áll, ennek következtében pedig a nemzeti érdekekhez vagy elképzelésekhez igazodó iparpolitikák megvalósítása háttérbe szorul.

A régió országainak eltérő ipari pályája tovább bonyolítja a helyzetet. Míg egyes országokat, mint például Horvátországot, a turizmus érdekében korán az ipar leépítésére ösztönözték, mások, mint például a volt jugoszláv köztársaságok, szilárd ipari bázissal rendelkeztek addigra, mire alternatív gazdasági modellekre tértek volna át. Ez az eltérés kiemeli az iparpolitikai megfontolások sokrétűségét.

Összességében, a közép- és kelet-európai iparpolitikákról folytatott vita összetett és sokrétű. Egyfelől a régióban komoly, intézményesített erőfeszítéseket tesznek az EU-központú iparpolitikák megvalósítására, másrészt hiányzik az országok valódi autonómiája, hogy önál-

lóan alakítsanak ki és hajtsanak végre nemzeti iparpolitikákat, amelyek igazodnak egyedi körülményeikhez és szükségleteikhez. Ez a kettősség kiemeli azokat a kihívásokat, amelyek az iparpolitika területén a nemzetek feletti normák és a nemzeti szuverenitás közötti egyensúly megtalálásához kapcsolódnak.

Gracjan Cimek: Őszintén köszönöm a meghívást, örülök, hogy csatlakozhatok ehhez a vitához és kapcsolódnék Annamária elemzéséhez, felismerve a történelmi kontextus jelentőségét, különösen az iparpolitikák és stratégiák kialakításában. Politológusként és a nemzetközi kapcsolatok kutatójaként a gazdasági kérdéseket ezen a szemüvegen keresztül közelítem meg, ami azt hiszem, értékes betekintést nyújt.

Az iparpolitikai helyzetbe belemerülve elengedhetetlennek tartom, hogy kiemeljem Lengyelország, mint egykori szocialista ország tapasztalatait. A politikai átalakulások utóhatásaként Lengyelország az ipari üzemek nagymértékű felszámolásával küzdött, ami még a többi rendszerváltó nemzet hasonló folyamatait is felülmúlta. Megdöbbentő módon a tanulmányok azt mutatják, hogy a szocialista Lengyelországban létrehozott ipari üzemek közel felét 1989 után bezárták. Ez a neoliberális orientációnak tulajdonított jelenség az uralkodó osztály egy sajátos szegmensét hatalmazta fel, amelyet a köznyelvben komprádoroknak neveznek, ahogyan abban az időszakban azt az ipari miniszter találóan megjegyezte.

Az ezt követő iparpolitika, vagy inkább annak hiánya, cinikusan pragmatikusnak mondható. Tanúja volt a bankok külföldi tőkének történő eladásának, amely a saját nemzeti érdekeikhez igazodva a konkurens lengyel vállalatok felszámolására vagy felvásárlására törekedett. Az ellentétes felvásárlások, mint például az Elwro és a Zakłady Telefonicznych neves vállalatok sorsa, a termelés leállítását és tömeges elbocsátásokat eredményeztek, és ezeket a vállalatokat a német gyártmányú termékek egyszerű elosztóközpontjaivá tették.

Ez az ipari átalakulás, amelyet inkább katasztrófának nevezhetnénk, rávilágít Lengyelországnak a globális kapitalista keretben jelenleg elfoglalt félperifériás pozíciójába való átmenetére. A kapitalista központok geoökonómiai és geopolitikai befolyása siettette ezt az átalakulást, súlyosbítva Lengyelország ipari problémáit. A 21. század elején azonban Lengyelország erőfeszítéseket kezdeményezett a kihívások kezelésére, amelyek a Lengyel Ipari Lobby létrejöttében és az ezt követő újraiparosítási jelentések közzétételében csúcspontot értek el.

Az újraiparosításra vonatkozó felhívás világos megbízatást fogalmazott meg: a kereskedelmi hiányok kiigazítása, az ipari ágazatok modernizálása, a gazdasági eladósodás csökkentése és az innováció elősegítése. A Jog és Igazságosság 2017-es hatalomra kerülése felcsillantotta a geoökonómiai átrendeződés reményét, amit Mateusz Morawiecki azon kijelentése is jelez, hogy Lengyelország külső tulajdonban lévő nemzetként ismerte el a státuszát. Ez a felismerés katalizálta a Felelős Fejlődés Stratégiájának¹ 2016-os megalkotását, amelyben az újraiparosítás központi helyet foglal el.

¹ https://www.gov.pl/documents/33377/436740/SOR_2017_streszczenie_en.pdf

A stratégia alapját a szakosodás előmozdítását, az innováció ösztönzését, a hazai vállalkozások támogatását, valamint a társadalmi és regionális fejlődés ösztönzését célzó pillérek képezték. Az ezt követő végrehajtás, amelynek élén a Szakpolitikai Fejlesztési Alap állt, a kézzelfogható eredmények iránti elkötelezettségről tanúskodott. E törekvések hatékonysága azonban alaposabb vizsgálatot igényel, különösen az olyan későbbi kezdeményezések fényében, mint a lengyel megállapodás (Polish Deal)², amelyet a világjárvány hatásainak enyhítésére dolgoztak ki.

A Polish Deal, egy ambiciózus, az európai alapokat keresztező stratégia, amelynek célja a munkahelyteremtés, valamint az infrastruktúra, az egészségügy, az oktatás és a kulturális ágazatok megerősítése volt. Bár törekvései dicséretesek, ezen erőfeszítések kézzelfogható eredményei továbbra is értékelések és kritikák tárgyát képezik.

Lényegében Lengyelország útja az újraiparosítás felé a történelmi örökség, a politikai szükségserűségek és a gazdasági törekvések árnyalt összjátékát jelenti. Míg az olyan kezdeményezések, mint a Felelős Fejlődés Stratégiája és a Polish Deal ígéretes kereteket kínálnak, végső hatásuk a hatékony végrehajtástól és a tartós elkötelezettségtől függ. Az iparpolitika bonyolult kérdéseiben való eligazodás során elengedhetetlen, hogy mind a retorikát, mind a valóságot alaposan megvizsgáljuk, és olyan párbeszédet folytassunk, amely a törekvéseken túlmutatva kézzelfogható társadalmi-gazdasági előnyökkel jár.

Bruno Drewski: Teljesen egyetérték azzal, amit korábban mondtak, hogy a történelmileg perifériának tekintett Közép- és Kelet-Európa 1989 után átalakuló időszakon ment keresztül, amely a több mint 40 éves szocializmus által megszakított háború előtti dinamikát idézi. Most, egy új korszak hajnalán Kína felismerte e régió stratégiai jelentőségét, különösen az Egy Út Egy Övezet Kezdeményezéssel összefüggésben, és ez kiemeli az újraiparosítás lehetőségét. A közelmúltban tett kínai látogatásom során megdöbbenéssel láttam, hogy mennyire elismerik Közép- és Kelet-Európa központi szerepét a fejlesztési terveikben, függetlenül attól, hogy nyugat-európaiként voltam jelen, mert Franciaországból jöttem. Nem tudván, hogy lengyel származású vagyok részletesen elmagyarázták, hogy Közép- és Kelet-Európa, Lengyelország, Magyarország, Fehéroroszország és így tovább nagyon fontosak annak az új korszaknak a fejlődéséhez, amelyért küzdenek.

A kínai szemléletmóddal megismerkedve azt tapasztaltam, hogy Közép- és Kelet-Európát az Egy Út Egy Övezet Kezdeményezés keretében a gazdasági és ipari növekedés egyik fellendülő központjaként képzelik el. A regionális politikákról alkotott felfogásuk azonban eltérő, és a gazdasági fejlesztésben a központi hatalom által játszott szerepet illetően csak Fehéroroszország és Magyarország tekinthető racionálisnak a megközelítésükben. Ez rávilágít a helyi politikák és a szélesebb körű fejlesztési célok közötti szakadékra, amely tendencia a régió nagy részében megfigyelhető.

Az EU-t sújtó válság közepette Közép- és Kelet-Európa egy kibontakozó új korszak fókuszpontjaként tűnik fel, amely lehetőséget kínál a geopolitikai átrendeződésre. Politológiai szempontból a régió jelentősége abban rejlik, hogy pufferként szolgálhat Nyugat-Európa és Kelet-Eurázsia között, megkérdőjelezve a nyugati hatalmak dominanciáját.

² <https://www.gov.pl/web/primeminister/the-polish-deal--a-real-profit-for-18-million-poles>

Sajnos a helyi elitek nem veszik észre ezt a sorsfordító pillanatot, vagy ami még rosszabb, a külföldi érdekeket helyezik előtérbe a hazai jóléttel szemben. A gazdasági potenciál és a politikai rövidlátás közötti kettősség kiemeli a tudatosság és a cselekvés sürgős szükségességét. A közép- és kelet-európaiaknak fel kell ismerniük a kialakuló geopolitikai körkép alakításában játszott kulcsfontosságú szerepüket, és érvényesíteniük kell érdekeiket ebben az átalakulási folyamatban.

Miközben végigjárjuk ezt a paradigmaváltást, kötelességünk, hogy polgártársainkat tájékoztassuk a régió újonnan felfedezett központi szerepéről és az ezzel járó lehetőségekről. Közép- és Kelet-Európa, amely többé már nem szorul a perifériára, egy új korszak élvonalában áll, és készen áll arra, hogy átformálja a politikai, kulturális és gazdasági dinamikát. Ragadjuk meg ezt a pillanatot, hogy egy olyan jövőt indítsunk el, amelyet a cselekvőképesség, a jólét és a kollektív felhatalmazás határoz meg.

Artner Annamária: Csak egy rövid megjegyzést szeretnék tenni. Kelet-Európa jelentőségét a mai globális környezetben valóban nem lehet alábecsülni, különösen a geopolitikai változások fényében. Halford Mackinder több mint egy évszázaddal ezelőtti geopolitikai elmélete szerint, aki Kelet-Európát uralja, az uralja a Szívföldet (Heartland), ami Eurázsia közepe, és aki a Szívföldet uralja, az uralja a Világszigetet, ami Nagy-Eurázsia. Aki pedig a Világszigetet uralja, az uralja a világot. Tehát ebből a szempontból is azt mondhatjuk, hogy Kelet-Európa valóban egy nagyon fontos régió a világon. Annak ellenére, hogy Kelet-Európa kis nemzetekből áll, stratégiai jelentőséggel bír. Miközben elismerjük Magyarország diverzifikációra törekvő külgazdaság-politikáját, elengedhetetlen, hogy kritikusan értékeljük ipari stratégiáit. Magyarország kelet és dél felé való nyitottsága, amelyet az Egy Út Egy Övezet Kezdeményezésben való részvétel példáz, ígéretes a jövőbeli fejlődés szempontjából, különösen az energetikai infrastruktúra terén. A Közép- és Kelet-Európára vonatkozó átfogó iparpolitikának azonban túl kell mutatnia ezeken a kezdeményezéseken. Részletes tárgyalásokat kell folytatni e javaslatok további konkretizálása érdekében, megalapozva ezzel az erőteljes regionális fejlődést. Köszönöm szépen.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Ahogy Bruno is említette, tágabb kontextusba helyezve Európát és az itteni iparpolitikákat, melyek lehetnek globális léptékből nézve itt az ipari szektor kulcságazatai és hogyan illeszkednek ezek a globális és európai munkamegosztásba? Adhatnak-e ezek lehetőséget a félperifériás alkalmazkodásból való kiemelkedésre?

Gracjan Cimek: Lengyelország szemszögéből szeretnék beszélni, mivel Lengyelország geopolitikai és geoökonómiai szempontból kulcsfontosságú szereplője a régióknak, és számos jelentős kezdeményezés világít rá a gazdasági stratégiák és a geopolitikai érdekek közötti összetett kölcsönhatásra. Nevezetesen, a 2015-ben az energiabiztonság és a szuverenitás szempontjából mérföldkőnek számító beruházásként beharangozott gázkikötő építése az amerikai gázimport csatornájává alakult, ami az orosz energiától való függőség csökkentésére irányuló szélesebb körű geopolitikai manővereket tükrözi. Hasonlóképpen a lengyel elektromos autók gyártását célzó, az elektromobilitásra vonatkozó ambiciózus tervek is megíúsultak, ami a globális munkamegosztás és tőkeelosztás korlátait hangsúlyozza.

Egy másik szemléletes példa a Szolidaritás Kikötő projektje, amelyet a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése érdekében a légi, vasúti és közúti közlekedést integráló, átalakító beruházásnak képzeltek el. A projektet eredetileg Lengyelországnak a Kínával az Egy Út Egy Övezet Kezdeményezés keretében kialakított stratégiai partnersége sarokköveként hirdették, de a projekt lendülete a Trump-kormányzat befolyása által kiváltott geopolitikai irányváltásokat követően alábbhagyott. A projekt előmozdítására tett folyamatos erőfeszítések ellenére az előrehaladás lassú volt, ami rávilágít az eltérő geopolitikai kötődések összeegyeztetésének kihívásaira.

Ezeknek a kezdeményezéseknek a pályája kiemeli a gazdasági törekvések és a geopolitikai realitások közötti bonyolult táncot. Míg a kezdeti optimizmus, amelyet a Kínához hasonló globális hatalmakkal való partnerségek tápláltak, azt ígérte, hogy átforgalmazza Lengyelország gazdasági környezetét, a későbbi geopolitikai változások mérsékeltek a várakozásokat és új kihívásokat állítottak. Miközben Lengyelország e bonyolult helyzetek között navigál a gyorsan változó geopolitikai és geoökonómiai színtéren, az előre vezető út kijelöléséhez a folyamatos viták és elemzések kulcsfontosságúak lesznek. Köszönöm.

Dragana Mitrovic: Szerbia 1990-es évek óta tartó gazdasági útjának története, a geopolitikai zavargások, a változó gazdasági paradigmák által formált viharos körképet tükrözi. Az ENSZ-szankciók bevezetése a 90-es években elszigetelte Szerbiát a globális piacoktól, ami gazdasági nehézségeket és az ipari gyökerek elvesztését eredményezte. Az ezt követő NATO-bombázások tovább pusztították az infrastruktúrát és az ipari komplexumokat, ami tovább súlyosbította a gazdasági nehézségeket.

A 2000 utáni új liberális kormány megjelenése a globalizáció irányába való elmozdulást jelentette, a kereskedelmi korlátok lebontásával lehetővé vált a globális vállalatok belépése. Ez a beáramlás azonban fokozta a versenyt, ami a hazai bankok bezárásához és a külföldi befektetések ugrásszerű növekedéséhez vezetett. A kezdeti jóléti ígérek ellenére ez a megközelítés nem tudta megállítani a GDP csökkenését, és az államadósság felduzzadását idézte elő.

A gazdasági visszaesés közepette Szerbia 2012-ben egy nemzeti gazdaságpolitika felé fordult, és a támogatásokat a közvetett befektetések vonzására fordította. A Kínával az Egy Út Egy Övezethez hasonló kezdeményezések keretében kötött stratégiai partnerségek optimizmust sugároztak, és milliárdokat különítettek el infrastrukturális projektekre. A szkepticizmus ellenére ezek az együttműködések kézzelfogható eredményeket hoztak, többek között autópályákat és vasutakat.

Az Egyesült Államok és az EU geopolitikai nyomása azonban feszítette Szerbia szövetségeit, ami rávilágított a nemzeti érdekek és a külső befolyások közötti kényes egyensúlyra. Az Oroszország elleni szankciókkal szemben történő vonakodás és a kínai befektetések felkarolása kiváltotta a nyugati hatalmak haragját.

Ezeken a geopolitikai aknamezőkön való navigálás ügyes diplomáciát és a nemzeti prioritások világos szemmel történő értékelését igényli. Jóllehet az ázsiai gazdasági sikertörténetek fontos tanulságokkal szolgálnak, Szerbia egyedi történelmi és geopolitikai kontextusa testre

szabott stratégiákat igényel. A külső nyomás közepette továbbra is elsődleges fontosságú az innováció és a fenntarthatóság előmozdítása, miközben a nemzeti érdekek védelme is teljesül az energia és az infrastruktúra területén.

Az előttünk álló kihívás egy olyan út kijelölése, amely a globális partnerségeket a gazdasági növekedés szolgálatába állítja, ugyanakkor megőrzi a szuverenitást és a külső nyomásgyakorlással szembeni ellenálló képességet. Szerbia útja rávilágít a geopolitika és a gazdaság bonyolultsága egy nemzet jövőjének alakításában, és értékes tanulságokkal szolgál az egyre összetettebbé váló globális környezetben való eligazodáshoz.

Bruno Drewski: Az „ázsiai kistigrisek” fogalma és gazdasági sikerük Szerbiával és más régiókkal összehasonlítva a globális dinamika jelentős változására hívja fel a figyelmet. A hidegháború idején az Egyesült Államok elősegítette e gazdaságok növekedését, hogy szembeszálljon a szocialista blokkal. A kép azonban átalakult, és a nyugati hatalmak már nem engedélyezik az autonóm fejlődést, félve a versenytől és saját gazdasági vitalitásuk hiányától.

A Nyugat jelenlegi gazdasági stagnálása akadályozza a fejlődést, és politikai reformokat tesz szükségessé az újraperparosítás lehetővé tételéhez. A háború utáni korszakkal ellentétben a kapitalizmus már nem mutat erőteljes növekedést. Következésképpen egyre inkább felismerik az állami tervezés szükségességét, bár modernizált formában. Kína sikere az állami tervezésű, de kapitalista gazdaságával jól példázza ezt a paradigmaváltást, amely öt százalékot meghaladó GDP-növekedési rátával büszkélkedhet.

Közép-és Kelet-Európának, beleértve Szerbiát is, az újraperparosítás új, az állami tervezésre összpontosító megközelítését kell elfogadnia. Ehhez azonban politikai átalakulásra van szükség, hogy leküzdjük a berögzült blokkokat. Nyugat-Európa, bár hasonló politikai kihívásokkal néz szembe, fenntart néhány előnyt, mint például az afrikai erőforrások kiaknázása – ez a lehetőség Kelet-Európa számára nem áll rendelkezésre.

Ezen akadályok ellenére Közép-és Kelet-Európa hatalmas lehetőségeket rejt magában, amelyek a rendszerszintű politikai változásoktól függenek. Az újraperparosítás felé való átmenethez el kell térni a hagyományos modellektől, és a mai realitásokhoz igazított állami tervezés elemeit kell alkalmazni. Bár akadályok sokasága áll fenn, a régió lehetőségeinek elismerése hangsúlyozza az átalakító politikai cselekvés szükségességét.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Mit gondolnak, a régiókban jelenleg kialakulóban lévő új iparpolitika sikeres lesz vagy sem?

Artner Annamária: Ahogyan azt a bevezető előadásomban mondtam, az iparpolitika jellege és sikere a kormány jellegétől függ. Tehát határozottan egyetértek Brunoval, hogy ez a politikától, a kormánytól függ. Vagyis, ha a közép- és kelet-európai kormányok el tudják érni és el akarják érni legalább a részleges szuverenitást, és ha a lakosság hosszú távú érdekeit választják végső célként, akkor megvan a lehetőségük egy sikeres iparpolitika megvalósítására is, különösen azért – és ebben egyetértek az összes előadóval –, mert Közép- és Kelet-Európának nagyon nagy előnye, hogy két gazdasági és politikai régió határvidékén fekszik.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Köszönöm szépen. Dragana, bízik az iparpolitikában?

Dragana Mitrovic: Igen, én is így gondolom és maradnék annál, amit Annamária az előbb mondott, hogy ha a kormány általában határozottan lép fel... De mindannyian tudjuk, hogy ez egyáltalán nem könnyű, mert sokszor óriási geopolitikai nyomás alatt állnak. Nagyon könnyű tönkretenni egy kis gazdaságot, akár egy országot is. Bocsánat, hogy ilyen cinikus vagyok, de én átéltem ezt a pusztítást, tehát tudom, hogy mit jelent. Szerbiában sok területnek kisebb a GDP-je, mint 1989-ben, ha el akarsz pusztítani egy kis gazdaságot vagy egy országot és annak népét, amelyről úgy gondolod, hogy nincs rá szükséged, az könnyen megtehető. Úgy gondolom tehát, hogy ha a kormányok határozottan és bölcsen, minden lehetséges eszközt felhasználva követnének egy ilyen nemzeti stratégiát saját népük jólétének érdekében, akkor szerintem ez lenne az egyetlen módja annak, hogy talán túléljék és biztosítsák a jövőt népük számára. Tehát egyetérték azzal, hogy ez egy olyan cél, amiért érdemes küzdeni.

Gracjan Cimek: Természetesen az új iparosítás sikere a változó világhelyzethez kapcsolódik, itt pedig két tényezőt kell figyelembe venni: egy új paradigma kifejlesztése, amely a társadalmi fejlődésre összpontosít, mint fő célra, és nem a vállalatok magánszektorának nyereségére; és ehhez kapcsolódóan a nemzetközi kapcsolatok új paradigmájának megvalósítása, amely a szuverén szereplők által kialakított, mindenki számára előnyös kapcsolatokon alapul. Emellett reális reményeink vannak arra, hogy ez nagyon is lehetséges, és ha megnézzük a BRICS-országok legutóbbi csúcstalálkozóját, mindkét paradigmát fejlesztik, új tagok is vannak, és úgy gondolom, hogy a jövőben sok ország számára lesz ez a fejlődés iránya. Ez persze egyfajta spekuláció, de ha az európai országokról van szó, amelyek a jövőben új tagként a BRICS részei lehetnek, akkor azt hiszem, az első Szerbia lenne, a második Magyarország, de sajnos Lengyelország még nem. Köszönöm.

Bruno Drewski: Én nem bízom a régió iparpolitikájában. Egyelőre nincs olyan, hogy iparpolitika, azt mondanám. Egyelőre, ez nagyon nehéz, de azt mondanám, hogy neokolonista országokról van szó, a kormányok komprádor kormányok, amelyek külföldi érdekeknek dolgoznak, nem törődnek az emberekkel, nem törődnek a lakossággal, nem gondolnak a fejlődésre, csak arra gondolnak, hogyan nyerhetik meg a következő választást, ez az egyetlen pontjuk. Ezért versenyeznek másodlagos problémákon, amelyek egyáltalán nem fontosak, de soha nem fognak versenyezni a jelenlegi terhek alternatíváiért, mert terhelt helyzetben vagyunk egész Európában, de különösen Közép-és Kelet-Európában. Egyelőre pesszimista vagyok abban a tekintetben, hogy a legtöbb országban nem látok olyan alternatív erőt, amely kész lenne új megoldást javasolni, majd előmozdítani és megvalósítani. Persze, amit mondok, az ideológiailag egyáltalán nem elfogadott, de azt mondanám, hogy az egyetlen közép-európai ország, amely valóban fejlődik, az Fehéroroszország.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Köszönöm szépen mindenkinek a közreműködést, azt hiszem, ez egy nagyszerű végpontja a beszélgetésünknek.

Sajnos az ötödik meghívott résztvevő, Kovács Eszter, a Magyar Nemzeti Bank kutatója nem tudott személyesen részt venni a megbeszélésen. Válaszait azonban elküldte a Köz-Gazdaság folyóiratnak. Válaszában Kovács Eszter az iparpolitika helyzetét vizsgálta a közép- és kelet-eu-

rópai (KKE) régióban, hangsúlyozva a szakpolitikákban rejlő gazdasági növekedési potenciált. Megjegyezte a nyugati multinacionális cégek és az uniós szabályozások történelmi dominanciáját a technológiai fejlesztések ösztönzésében, ugyanakkor rámutatott, hogy ez a korszak változóban van. A kutató továbbá kitért a KKE-országok előtt álló kihívásokra, különösen a nyugati és a KKE-országok technológiai készségei közti szakadéokra. Az autóipar példáján keresztül Kovács rámutatott, hogy bár a KKE-országok jelentős részesedéssel rendelkeznek a teljes termelésben, a hozzáadott érték aránya a termelési értékhez képest elmarad a nyugati EU-tagállamoktól, ami a munkaerő-igényes termelésre való támaszkodásra utal. A kormányzati törekvések tekintetében Magyarországot az elektromos járművek akkumulátorainak gyártására való áttérése emelte ki, amely jelentős befektetéseket vonzott Kelet-Ázsiából. E beruházások tervezett értékei azt jelzik, hogy 2030-ra jelentős akkumulátorgyárak lesznek jelen Magyarországon.

A kutató azonban megjegyezte, hogy ezek a műveletek nem biztos, hogy jelentősen hozzájárulnak a foglalkoztatás növekedéséhez, mivel az automatizált folyamatokra és az esetleges munkaerőhiányra összpontosítanak, ami ukrán és ázsiai vendégmunkások alkalmazásához vezet. Kovács megkérdőjelezte az iparpolitikai elképzelések realitását és azok foglalkoztatásra gyakorolt hatását. Hangsúlyozta, hogy a termelékenység és a gazdasági növekedés fokozásához tudás, innováció és intelligens beruházások szükségesek. Kovács a hazai gazdaság növekedési kapacitásának növelése érdekében a hazai hozzáadott érték arányának növelése, a beáramló tőke integrálása és a hazai vállalatok külföldi piacokra való belépésének elősegítése mellett érvelt. Végezetül a kutató felvetette, hogy bár a közép- és kelet-európai országok előrelépést tettek a beruházások vonzása terén, különösen az olyan feltörekvő ágazatokban, mint az akkumulátorgyártás, vannak kihívások a foglalkoztatás jellegével, az esetleges munkaerőhiánnyal kapcsolatban, és a fenntartható növekedés biztosítása érdekében jobban kell összpontosítani a hazai hozzáadott érték növelésére és a gazdasági integrációra.

